

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק

בג"ץ 9374/02

בפני :
כבוד הנשיא א' ברק
כבוד השופט א' מצא
כבוד השופט י' אנגלרד

העותרת : "תנו לחיות לחיות"

נ ג ד

המשיבים :
1. תת אלוף ד"ר גיורא מרטינוביץ', קצין רפואה ראשי
2. הוועדה לניסויים בבעלי חיים במערכת הביטחון
3. פרופ' אברהם ריבקינד
4. העמותה לקידום הטיפול בטראומה
5. משרד הבריאות

עתירה למתן צו על תנאי וצו ביניים

תאריך הישיבה : כ"ט באדר א התשס"ג (03.03.2003)

בשם העותרת : עו"ד אמיר רוזנברג ; עו"ד גלית עופר

בשם המשיבים מס' 1, 2 ו-5 : עו"ד דינה זילבר

בשם המשיבים מס' 3 ו-4 : עו"ד גלעד שר ; עו"ד אופיר טל

פסק-דין

הנשיא א' ברק:

חיל הרפואה של צה"ל עושה שימוש בכלבים במסגרת קורס לטיפול בנפגעי טראומה. המשתתפים בקורס מתאמנים על הכלבים, המצויים בתרדמה. כתוצאה מכך מתים כלבים אלה. האם פעילות זו היא כדין? זו השאלה הניצבת לפנינו.

הקורס

1. חיל הרפואה של צה"ל מעביר קורס לטיפול בנפגעי טראומה (Advanced Trauma Life Support (ATLS); להלן – הקורס). הקורס פותח בארצות הברית (על-ידי ה – American College of Surgeons (ACS)). הוא מועבר משנת 1990 בבית הספר לרפואה צבאית של חיל הרפואה ובו בלבד. קצין הרפואה הראשי (המשיב 1 – להלן המשיב) הוא בין האחראים להעברתו. הקורס מתבצע בהנחייתה של העמותה לקידום הטיפול בטרואומה בישראל (היא המשיבה 4, שהמשיב 3 עומד בראשה, להלן – העמותה לקידום הטיפול בטרואומה). מטרתו של הקורס היא הכשרת רופאים כירורגיים והקניית מיומנויות בסיסיות ומעשיות, לטיפול כירורגי בנפגעים עוד במקום האירוע וסמוך להתרחשות הטרואומה. על כל רופא בישראל, המבקש לסיים את התמחותו באחד ממקצועות הכירורגיה, לקבל תעודת בוגר הקורס. צה"ל דורש מכל רופא צבאי לעבור את הקורס. בישראל עוברים את הקורס מידי שנה כ-600 רופאים. עד כה השתתפו בו 7,832 רופאים מתוכם הוסמכו כ-6,000. חלק מהאימונים שנערכים בקורס מתבצע על כלבים חיים. כל הכלבים מגיעים אל הקורס מהטכניון מחיפה. אלה הם כלבים שנקבע על ידי צער בעלי חיים כי יש להמיתם. הם מורדמים לצורך האימונים. במסגרת זו הרופאים מתאמנים בפתיחת נתיבי אוויר לפצועים שאינם נושמים ובניקוז אוויר ודם. בתום האימונים הכלבים מומתים. לאור זאת ניתן היתר לחיל הרפואה על ידי הוועדה לניסויים בבעלי חיים במערכת הביטחון (המשיבה 2 – להלן ועדת הניסויים) לערוך שימוש בכלבים.

טענות הצדדים

2. עמותת "תנו לחיות לחיות" (להלן – העותרת) הינה "תאגיד רשום שמטרתו ועיסוקו הגנה על בעלי חיים, מניעת סבל מהם ודאגה לרווחתם" (סעיף 1 לחוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים), התשנ"ד-1994 (להלן – חוק הגנה על בעלי חיים)). לטענתה, השימוש בכלבים בקורס מפר את הוראות חוק צער בעלי חיים (ניסויים בבעלי חיים), התשנ"ד-1994 (להלן –

חוק ניסויים בבעלי חיים)). זאת משום שקיימת חלופה סבירה להשגת מטרת הניסוי. החלופה עליה מצביעה העותרת היא סימולטור המדמה בני אדם (הידוע בשם: The Trauma Man של חברת Simulab (להלן – הסימולטור)). ועדת משנה של ה- ACS האמריקאי החליטה (ביום 7.11.2001) להוסיף את הסימולטור לרשימת החלופות הלגיטימיות לביצוע אימונים. לטענת העותרת, נעשה שימוש גובר והולך בסימולטורים בקורסים בארצות הברית והם מחליפים את הצורך להתאמן בבעלי חיים. כמו כן היא טוענת כי אין כל מניעה לשווק את הסימולטור בישראל וכי עלותו הכלכלית תהיה נמוכה באופן משמעותי מעלויות השימוש בכלבים לשם האימון. בנוסף, טוענת העותרת כי גוברת ההערכה בקרב גורמים שונים כי האימון בכלבים ממילא אינו יעיל לאור השוני במבנה האנטומי והפיסיולוגי שלהם ושל בני האדם. היא מצביעה על כך כי לפני תעסוקה מבצעית מתבצעים אימונים בסימולטורים, ולא בבעלי חיים. לאור כל אלה, טוענת העותרת כי חוסר ההתייחסות לקיומה של האפשרות להחליף את האימון בכלבים באימון בסימולטור הופך את המשך השימוש בכלבים במסגרת הקורס ללא סביר. טענתה החלופית של העותרת היא כי אין המדובר כלל בניסוי על פי חוק ניסויים בבעלי חיים. לכן, יש לבטל את ההיתר לשימוש בכלבים בקורסים.

3. המשיב טוען כי השימוש בכלבים במהלך הקורס הוא כדין. לטענתו, נבחנה האפשרות לשימוש בחלופות לכלבים, אך חלופות אלה לא נמצאו. גם הוועדה לניסויים (בישיבתה מיום 4.2.2003), לאחר ששקלה מחדש את ההיתר לעשות שימוש בכלבים לאור קיומו של הסימולטור, החליטה לחזור ולאשר את השימוש בכלבים. מצביע המשיב על כך כי מומחים רבים תומכים בנחיצות השימוש בכלבים במהלך הקורס. הערכתו, הנסמכת על חוות דעת של מומחים בתחום, היא כי הסימולטור אינו יכול להוות תחליף נאות לאימון בגוף חי. זאת משום שאין זו הדרך הטובה ביותר להתאמן בהינתן היעדר יכולת להתאמן בישראל על גופות של בני אדם. בעניין זה מדגיש המשיב את חשיבותן של ההתמודדות של המתאמנים עם דם אמיתי הפורץ מהורידים, ושל התחושה של עור אמיתי ושל הדופק. אלה ניתנות להשגה באימון על גוף חי. עוד טוען המשיב כי בעת הזו הסימולטור אינו זמין לשיווק מחוץ לארצות הברית, וכי הקשיים שהוא נתקל בעניין זה במגעיו מול הגורמים המשווקים בארצות הברית מעלים את החשש כי גם אם יוסדר עניין הבאתו של הסימולטור לישראל, עדיין יוותרו בעיות רבות בתפעול השוטף שלו. על רקע זה טוען המשיב כי הוא בוחן את אפשרויות הרכישה של הסימולטור, אך כל עוד לא ייצבר ניסיון בהפעלתו, אין להורות על הפסקת השימוש בבעלי החיים במסגרת הקורס.

4. העמותה לקידום הטיפול בטראומה טוענת כי הן איגוד הכירורגים בישראל והן צה"ל הכירו בחשיבותו של הקורס לרופאים אזרחיים וצבאיים כאחד. לטענת העמותה ניתן להסביר את השימוש בסימולטור בקורסים בארצות הברית כתחליף לשימוש בבעלי חיים, בכך ששם יש

ממילא יכולת לעשות שימוש בגופות של בני אדם, שהן כלי האימונים המועדף. מצביעה העמותה על כך כי הכלבים שמגיעים לקורס הם כלבים שממילא מיועדים להמתה. הם עוברים הרדמה ואינם סובלים סבל כלשהו. על כן, לטענתה, השימוש בהם בקורס הינו כדין. במהלך הדיון שלפנינו נעתרנו (ביום 3.3.2003) לבקשתו של משרד הבריאות להצטרף כמשיב לעתירה. משרד הבריאות מדגיש את חשיבות ההתנסות של רופאים אזרחיים, ולא רק של רופאים צבאיים, בטיפול בנפגעי טראומה – במיוחד בעת הזו. משרד הבריאות מצטרף לעמדת המשיבים לפיה האימון בכלבים הינו חיוני לשם ההכשרה הנאותה של הרופאים בקורס.

קיומה של חלופה לשימוש בכלבים

5. חוק ניסויים בבעלי חיים קובע כי "לא יינתן היתר לעריכת ניסויים בבעל חיים אם ניתן להשיג את מטרת הניסוי בדרכים חלופיות סבירות" (סעיף 9 לחוק). טענתה המרכזית של העותרת היא כי קיימת חלופה סבירה כזו, הלוא היא הסימולטור. לאחר שנדרשנו לכל טענות הצדדים בעניין זה נחה דעתנו כי דינה של טענה זו להידחות. המדובר בקורס שמטרתו הצלת חיי אדם, ועל כן יש לייחס חשיבות עליונה להכשרתם הנאותה של הרופאים (הצבאיים והאזרחיים) המתאמנים. כאמור, טוענים המשיבים כי יש חשיבות רבה לאימון עם פרצי דם אמיתי, תחושה של דופק ועוד מאפיינים של טיפול בנפגעים, הניתנים לביסוס רק בעבודה על גוף חי. השאלה האם קיימת חלופה סבירה לשימוש בכלבים במסגרת הקורסים היא שאלה שבמומחיות רפואית מקצועית. המשיב וועדת הניסויים בחנו את השאלה האם ניתן להשיג אותה רמה של מיומנות רפואית באימון בסימולטור או בתחליפים אחרים. תשובתם, לאחר ששמעו והתחשבו בעמדתם של גורמים רפואיים בכירים, ולאור העובדה כי לא ניתן לעשות שימוש בגופות של בני אדם לצורך זה, הייתה בשלילה. לא מצאנו בעמדה זו פגם המצדיק את התערבותנו (השוו עם בג"ץ 30/82 מעיין נ' המנהל הכללי של משרד הבריאות, פ"ד לו(2) 477, 480). אכן, הביאה העותרת עמדת מומחים סותרת לפיה הסימולטור יכול להוות תחליף נאות לשימוש בכלבים, אולם אין די במחלוקת בין מומחים כדי לפסול החלטה מינהלית המבוססת על בחינה מעמיקה של גורמי מקצוע (בג"ץ 1554/95 עמותת "שוחרי גיל"ת" נ' שר החינוך, התרבות והספורט, פ"ד נ(3) 2, 22). גם בטענת העותרת כי הסימולטור מהווה חלופה זולה יותר לאימון (פסקה 66 לכתב העתירה (מיום 5.11.2002)) אין כדי להושיע. אין בטענה זו כדי לסתור את עמדת המשיבים לפיה טיב האימון הוא טוב יותר כשהוא נעשה על כלבים, וממילא מביאים המשיבים נתונים הסותרים את טענת העותרת לגופה (פסקה 69 לתשובת המשיב 3 (מיום 6.2.2003)). בשאר טענות העותרת לעניין זה לא מצאנו ממש.

6. נותרה טענתה החלופית של העותרת כי אין המדובר בניסוי לפי חוק ניסויים בבעלי חיים. לעניין זה קובע סעיף 1 לחוק כך:

”1. הגדרות

...

’ניסוי בבעלי חיים’ – ניסוי בבעלי חיים, שנועד לאחד מאלה;
(1) קידום הבריאות, הרפואה ומניעת סבל;

(2) קידום המחקר המדעי;

(3) בדיקה או ייצור של חומרים או חפצים;

(4) חינוך והוראה;”.

טענתה של העותרת היא כי לפנינו אימון בבעלי חיים ולא ניסוי בבעלי חיים. ואין הרי אימון כהרי ניסוי. לעומתה טוען המשיב כי החוק אינו קובע את תוכנו של המונח ניסוי, אלא הוא עשה שימוש במונח תכליתי – מכוון מטרה. בענייננו, הקורס מקדם את מטרות קידום הבריאות והרפואה (סעיף קטן 1) ואת מטרות החינוך וההוראה (סעיף קטן 4). על כן לטענתו המדובר בניסוי לכל דבר. השאלה האם לפנינו ניסוי במובנו של חוק הניסויים בבעלי חיים אינה פשוטה כלל ועיקר. בנסיבות המקרה לא יהיה צורך להכריע בה. זאת משום שגם אם אין המדובר בניסוי כאמור, עדיין לא יהיה בכך ליתן לעותרים את מבוקשם. בהינתן היעדר תחולה לחוק ניסויים בבעלי חיים, חל על ענייננו חוק ההגנה על בעלי חיים האוסר על עינוי בעל חיים, התאכזרות אליו או התעללות בו (סעיף 2 לחוק). בית משפט זה עמד בהרחבה על משמעות האיסור (רע”א 1684/96 עמותת “תנו לחיות לחיות” נ’ מפעלי נופש חמת גדר בע”מ, פ”ד נא(3) 832). השאלות החשובות לענייננו הן האם קיים הצדק למעשה גרימת הסבל לבעל החיים (שם, בעמ’ 851). “האם יש שקילות בין הסבל והייסורים שבעל-החיים נושא בהם לבין התכלית והאמצעים, האם נתקיים מבחן ה’מידתיות’?” (שם, בעמ’ 854). התשובה לכל אלה היא בחיוב. המטרה העומדת לנגד עיני המשיבים היא לשפר את המיומנות של הרופאים הכירורגיים בטיפולם בנפגעי טראומה. זוהי מטרה חשובה ביותר. היא חשובה במיוחד בעת הזו, בה מספרם של נפגעים אלה בישראל עולה. כפי שראינו, הנחת המוצא המקצועית, בה לא מצאנו לנכון להתערב, היא כי האימון בכלבים הינו חיוני לשם שיפור המיומנויות של הרופאים. בנוסף, המשיבים מקפידים על צמצומו של הסבל הנגרם לכלבים ככל הניתן. הכלבים מורדמים לפני יציאתם את הטכניון, ווטרינר מפקח על השימוש בהם במהלך הקורס (שהינו מפקח על פי סעיף

21 לחוק ניסויים בבעלי חיים). בכל אלה יש כדי לשלול את הטענה כי לפנינו פעילות האסורה מכוחו של חוק ההגנה על בעלי חיים. לכן, גם אם נקבל את טענת העותרת לא יהיה בכך כדי למנוע מהמשיבים לעשות שימוש בכלבים לצורכי האימון בקורס. נראה כי קבלת טענתה רק תפגע בשמירה על בעלי החיים, שכן לא יהיה הכרח לנקוט במנגנוני בקרה הקיימים מכוחו של חוק הניסויים בבעלי חיים. ודאי כי לא זו מטרתה של העותרת שלפנינו.

דין העתירה להידחות. בנסיבות העניין אין צו להוצאות.

ה נ ש י א

השופט א' מצא:

אני מסכים.

ש ו פ ט

השופט י' אנגלרד:

אני מסכים.

ש ו פ ט

הוחלט כאמור בפסק דינו של הנשיא א' ברק.

ניתן היום, כ"ג באדר ב' התשס"ג (27.3.2003).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

ה נ ש י א